

**แนวทางการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิก
จากลายดั้งเดิมของโคมล้านนา จังหวัดลำปาง**
**GUIDELINES TO DESIGN MOTIF ON CERAMIC PRODUCTS
FROM ORIGINAL PATTERNS OF LANNA LANTERNS,
LAMPANG PROVINCE**

ปณณธร สมสรวย*และนันทยา สมสรวย
Pannatorn Somsaruay*, and Nanthiya Somsaruay

Faculty of Humanities and Social Sciences, Dhonburi Rajabhat University

*corresponding author e-mail: foryoufromart@hotmail.com

(Received: 21 May 2018; Revised: 2 November 2018; Accepted: 6 November 2018)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาข้อมูลความเป็นมาของโคมล้านนาในจังหวัดลำปาง ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน 2) เก็บบันทึกลวดลายดั้งเดิมของโคมล้านนาและหาแนวทางในการออกแบบลายใหม่ที่ประยุกต์มาจากลายดั้งเดิม 3) ออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร ผลการวิจัย พบว่า โคมล้านนาของจังหวัดลำปางเป็นโคมที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ.2440 ได้รับอิทธิพลมาจากโคมพม่า ผ่านการถ่ายทอดกระบวนการทำจากสกุลช่างต่าง ๆ เรื่อยมา มีการถ่ายทอดองค์ความรู้ขนบธรรมเนียมและสวดแทรกเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านลวดลาย ลายโคมล้านนาของจังหวัดลำปางที่พบมีทั้งหมด 120 ลายแบ่งเป็นลายประเภทดอกไม้ ปั่นกษัตริย์ สัตว์ในคัมภีร์ศาสนาพุทธ พุทธประวัติ รวมถึงเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่น จากนั้นนำมาคัดเลือกเพื่อใช้ออกแบบลวดลายใหม่บนผลิตภัณฑ์เซรามิกโดยลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารมาจากการคัดเลือกลายดอกไม้ดั้งเดิมจำนวน 10 ลายมาออกแบบใหม่ให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ได้แก่ ถ้วย จาน ชาม ช้อน และแก้วน้ำ

คำสำคัญ: ออกแบบลวดลาย ผลิตภัณฑ์เซรามิก โคมล้านนา จังหวัดลำปาง

Abstract

The objectives of this study were to 1) study the history of Lanna lanterns in Lampang province from past to present, 2) record the original patterns of Lanna lanterns and seek new design patterns adapted from the original patterns and 3) apply the motif design on ceramic products for food container sets. The results of this research showed that Lampang Lanna lanterns were built around 1897 A.D. influenced by Burmese lanterns and passed through the processes of making from many schools of craftsmanship. There has been transfers of knowledge body, customs and traditions and embedded with cultural identity through patterns. 120 patterns of Lampang Lanna

lanterns were found and divided into the types of flowers, Zodiac signs, animals in Buddhist scriptures, Lord Buddha's history including local way of life. They were selected to be used in designing new patterns on ceramic products. The motif design of ceramic products of food container sets were selected from the original floral patterns totaled 10 pictures and re-designed anew to suit the product sets of bowls, dishes, plates, spoons and water cups.

Keywords: motif designing, ceramic products, Lanna lanterns, Lampang province.

บทนำ

จังหวัดลำปางเป็นแหล่งวัฒนธรรมและภูมิปัญญาที่ส่งต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่น มีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ ภูมิปัญญาด้านต่าง ๆ เหล่านี้ทำให้จังหวัดลำปางมีเสน่ห์ตามแบบฉบับของล้านนาและโคมล้านนาก็เป็นหนึ่งในภูมิปัญญาอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของจังหวัดลำปาง เป็นโคมที่มีความหมายหลักคือ แสงสว่างที่ส่องนำทางชีวิตซึ่งเปรียบเสมือนความเป็นสิริมงคลของชีวิตการดำเนินชีวิตในทางที่เป็นไปเพื่อประโยชน์สุขอย่างแท้จริง มักจะนำไปถวายที่วัดเพื่อเป็นพุทธบูชา หรือ นำไปประดับที่บ้านเพื่อความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้อาศัย

โคมล้านนา เป็นโคมที่สร้างสรรค์กันมานับ 100 ปีตั้งแต่ พ.ศ. 2440 จากสกุลช่างต่าง ๆ เรื่อยมามีการถ่ายทอดองค์ความรู้ขนบธรรมเนียมและสอดแทรกเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมมีแนวความคิดมาจากโคมพม่า มีที่มาจากพระราชวังมณฑลประเทศพม่าโดยในรูปแบบเดิมของตัวโคมเป็นทรงโคมแปดเหลี่ยมสองชั้น ต่อมาได้ปรับปรุงรูปแบบให้มีความโดดเด่นและแตกต่างไปจากโคมไฟล้านนาอื่น ๆ ของจังหวัดต่าง ๆ ในเขตภาคเหนือตอนบน จึงได้มีการดัดแปลงจากโคมลอยล้านนาโบราณที่มีเค้าโครงจากสองชั้นเป็นสามชั้นจึงเป็นที่มาของโคมล้านนาดังที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบัน ทำให้เป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางสำหรับคำว่า“โคม”นั้นมีความหมายคือ เครื่องตามไฟที่มีกระดาดบังลมโปร่งแสง อาจทำเป็นรูปสี่เหลี่ยมรูปแปดเหลี่ยมรูปกลม หรือทรงอื่น ๆ มีที่หัวหรือแขวนตามที่แตกต่างกันเพื่อให้แสงสว่างโดยตรง และเป็นเครื่องบูชาเช่น แขนงบูชาพระพุทธรูปแขวนไว้ในศาสนสถาน และสถานที่สำคัญในงานพิธีต่าง ๆ (Leesuan, 2004) คนไทยกลุ่มภาคเหนือจะออกเสียงว่า “โก” คือออกเสียงตัวก๊ตามภาษาลี (Payomyong, 2012)

การทำโคมล้านนาถือเป็นงานหัตถกรรมพื้นเมืองจากภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สืบทอดต่อกันมาและได้ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นเพื่อจะให้คงอยู่สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบันของภาคเหนือโดยมีแรงบันดาลใจจากความศรัทธาซึ่งปัจจุบันชาวล้านนานิยมนำมาใช้ในงานพิธีกรรมต่าง ๆ โดยเฉพาะงานประเพณียี่เป็ง หรือประเพณีลอยกระทง มักนิยมจุดโคมค่างหรือโคมที่ติดแขวนไว้บนที่สูง ทำด้วยไม้ไผ่และกระดาดสาสร้างขึ้นมาเป็นโคมทรงกลมหุ้มเรียกว่า โคมรังมดส้ม ใช้ในการประดับตกแต่งมีเทียนและประทีปเพื่อเป็นการสักการบูชาพระพุทธเจ้าในคืนวันเพ็ญเดือนสิบสอง (ยี่เป็งล้านนา) และยังมีความเชื่ออีกว่าได้เป็นการบวงสรวงพระเกษแก้วจุฬามณีบนสรวงสวรรค์ อันถือนำเมื่อได้กระทำเช่นนี้แล้วแสงประทีปจากโคมจะช่วยส่องประกายให้การดำเนินชีวิตเจริญรุ่งเรืองอยู่เย็นเป็นสุขตราบนั้นชาวล้านนาจึงมักนิยมปล่อยโคมไฟขึ้นฟ้าและจุดประทีปตามบ้านเรือน (Leksukhum, 2012)

นอกจากตัวโคมแล้ว ลวดลายที่ประกอบบนโคมก็มีความสำคัญไม่แพ้กัน กล่าวคือเป็นลวดลายที่มีความหลากหลายโดยแบ่งเป็นลายประเภทดอกไม้ ปิ่นกัษัตร สัตว์ในคัมภีร์ศาสนาพุทธ พุทธประวัติ

รวมถึงเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่น มีอยู่กว่า 120 ลาย ซึ่งแต่ละลายนั้นก็มีการติดตามแบบเฉพาะของตัวเองโดยในปัจจุบันมีช่างทำโคมล้านนาจังหวัดลำปางเหลืออยู่เพียงสกุลช่างเดียวที่ได้รับการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากครูช่างรุ่นก่อนมีความสวยงาม มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวทั้งกระบวนการทำและความหมายของลาย แต่ความงดงามเหล่านั้นยังไม่มีการต่อยอดนำความรู้ตรงนี้มาประยุกต์ใช้มากนัก จึงต้องมีการรวบรวมลายดั้งเดิม โดยจัดเก็บเป็นองค์ความรู้ที่สำคัญผ่านรูปเล่มหนังสือ นอกจากนี้การนำลายดั้งเดิมมาออกแบบประยุกต์เป็นลวดลายใหม่ ถือเป็นการนำต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มี นำมาสร้างเป็นมูลค่าเพิ่มเพื่อต่อยอดทางเศรษฐกิจ สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลในการส่งเสริมในเรื่องเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Thailand 4.0) ซึ่งสนับสนุนในเรื่องของการนำความหลากหลายทางชีวภาพและความหลากหลายทางวัฒนธรรมมาพัฒนาต่อยอดด้วยนวัตกรรมและความคิดสร้างสรรค์ และจากแผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564) มีการนำความคิดในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อต่อยอดสู่งานออกแบบ การนำความคิดไปกระจายต่อยอดพัฒนาไปสู่ท้องถิ่นมากขึ้น สำหรับนำไปใช้สร้างมูลค่าสินค้าและบริการให้กับชุมชน ธุรกิจบันเทิง สินค้าสิทธิบัตรและลิขสิทธิ์ นำไปสู่การพัฒนาการออกแบบที่ยั่งยืน ซึ่งถือได้ว่ามีความสำคัญต่อการพัฒนาสังคมเป็นอย่างมาก (Udom, 2017)

การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นเรื่องโคมล้านนาที่มีอยู่มาพัฒนาทางการออกแบบเพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มนั้น ผู้วิจัยพบว่าผลิตภัณฑ์เซรามิกเป็นของฝากที่ขึ้นชื่อของจังหวัดลำปางอย่างหนึ่งเนื่องจากจังหวัดลำปางมีแหล่งดินขาวที่มีคุณภาพดีที่สุดในประเทศไทยและมีเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิดการทำอุตสาหกรรมเซรามิกขึ้นโดยเฉพาะผลิตภัณฑ์เซรามิกที่เลื่องชื่อและได้รับความนิยมเป็นอย่างมากคือชามตราไก่ เนื่องจากจังหวัดลำปางถือได้ว่าเป็นแหล่งผลิตสุดท้ายในประเทศไทยที่ยังมีการผลิตชามตราไก่แบบโบราณปัจจุบันชามตราไกอง่ายย่นเป็นที่นิยมอยู่ทั่วไป ถือว่าเป็นสินค้าที่สร้างรายได้ให้กับผู้ประกอบการเซรามิกในจังหวัดลำปาง (B-wow Family, 2015) มีโรงงานผลิตอยู่สองฝั่งเส้นทางเข้าตัวเมืองลำปาง มีร้านจำหน่ายอยู่ในตัวเมือง นักท่องเที่ยวมีความสะดวกในการซื้อหา การนำลายโคมล้านนาแบบดั้งเดิมมาออกแบบประยุกต์เป็นลายใหม่ให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร เนื่องจากเป็นประเภทผลิตภัณฑ์เครื่องใช้ที่เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่าย มีหลากหลายรูปแบบ นอกจากจะเป็นการเผยแพร่ลายโคมล้านนาของจังหวัดลำปางแล้ว การนำต้นทุนที่มีทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านผลิตภัณฑ์เซรามิก ถือเป็นการสร้างจุดเด่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้เป็นสื่อทางวัฒนธรรมร่วมสมัยอีกด้วยดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาแนวทางการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกจากลายดั้งเดิมของโคมล้านนา จังหวัดลำปาง เพื่อศึกษาข้อมูลความเป็นมาของโคมล้านนาในจังหวัดลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน เพื่อเก็บบันทึกลวดลายดั้งเดิมของโคมล้านนาและแนวทางในการออกแบบลายใหม่ที่ประยุกต์มาจากลายดั้งเดิมและเพื่อออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้คือ ช่างทำโคมล้านนาจากการเลือกแบบเจาะจงจำนวน 1 คน คือคุณมณฑล ปินตาสี เพราะเป็นผู้ที่มีต้นแบบลวดลายดั้งเดิมของจังหวัดลำปางและช่างทำโคมล้านนาที่เป็นลูกศิษย์จำนวน 4 คน ซึ่งให้ข้อมูลในด้านการอธิบายที่มาของลวดลาย

รวมถึงการตัด/ฉลุสำหรับเป็นตัวอย่างเพื่อศึกษารูปแบบที่เหมาะสมก่อนนำไปเลือกออกแบบเป็น ลวดลายประยุกต์

กลุ่มผู้ประกอบการเซรามิกในจังหวัดลำปางจำนวน 10 แห่งจากการสุ่มตัวอย่างโรงงานที่ผลิตเซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร เพื่อสอบถามถึงความเหมาะสม ความเป็นไปได้ในการผลิตของ ลวดลายโคมล้านาจังหวัดลำปางที่ผ่านการออกแบบใหม่ ลงในผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ข้อมูลของช่างทำโคมล้านา จังหวัดลำปางจำนวน 10 ช่าง โดยมีเนื้อหาของข้อคำถามตั้งแต่ประวัติความเป็นมาของลวดลายที่อยู่บนโคมล้านา ประเภทของลวดลาย ความหมายของลวดลาย เพื่อจัดทำฐานข้อมูลสำหรับนำไปใช้ในการออกแบบลวดลายใหม่ ส่วนที่ 2 แบบสอบถามกลุ่มผู้ประกอบการเซรามิกในจังหวัดลำปางจำนวน 30 ช่างที่มีเนื้อหาหลักเกี่ยวกับลวดลายที่เหมาะสมในการนำมาใช้เป็นผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร ตลอดจนการนำลายที่ออกแบบขึ้นมาใหม่มาทดลองตรวจสอบความเป็นไปได้ในการผลิตจริง และการหาแนวทางปรับปรุงแก้ไขลวดลายให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค

ผลการวิจัย

ผลด้านการศึกษาข้อมูลความเป็นมาของโคมล้านาในจังหวัดลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จากแบบสัมภาษณ์ข้อมูลของช่างทำโคมล้านา จังหวัดลำปางพบว่าโคมล้านาของจังหวัดลำปางเป็นโคมที่สร้างขึ้นเมื่อประมาณปี พ.ศ. 2440 ได้รับอิทธิพลมาจากโคมพม่าใช้สำหรับการส่องสว่างเป็นหลัก ภายหลังเริ่มมีการประดิษฐ์ลวดลายด้วยวิธีการตัดหรือฉลุกระดาษตะกั่วสีเงิน สีทอง และสีแดงลงบนโคมเพื่อความสวยงาม ผ่านการถ่ายทอดกระบวนการทำจากสกุลช่างต่าง ๆ เรื่อยมา นอกจากนี้ลวดลายดั้งเดิมที่ค้นพบจะมีการถ่ายทอดองค์ความรู้ขนบธรรมเนียมและสอดแทรกเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมผ่านลวดลายด้วยลายโคมล้านาดั้งเดิมของจังหวัดลำปางที่พบมีทั้งหมด 120 ลาย แบ่งเป็นลายประเภทดอกไม้ ปิ่นกัษัตร สัตว์ในคัมภีร์ศาสนาพุทธ พุทธประวัติ รวมถึงเรื่องราววิถีชีวิตในท้องถิ่น

ผลด้านการเก็บบันทึกลวดลายดั้งเดิมของโคมล้านาและแนวทางในการออกแบบลายใหม่ที่ประยุกต์มาจากลายดั้งเดิมพบว่า การเก็บลวดลายดั้งเดิมทั้ง 120 ลายนั้น ได้จัดทำในรูปแบบหนังสือที่มีเนื้อหาตั้งแต่ประวัติความเป็นมา ความหมาย ประเภทของลาย และวิธีการตัดลาย ส่วนการนำมาออกแบบลายใหม่ที่ประยุกต์มาจากลายดั้งเดิมพบว่า การออกแบบลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร จากการเก็บข้อมูลแบบสอบถามจากผู้ประกอบการเซรามิกพบว่า การใช้ลวดลายประเภทดอกไม้มีความเหมาะสมกับการนำไปผลิตบนภาชนะอาหารร้อยละ 90 เนื่องจากเมื่อทำเป็นชุดทั้งถ้วย จาน ชาม ช้อน และแก้วน้ำแล้วมีความสวยงาม สบายตากว่าแบบอื่น ในขณะที่ลวดลายประเภทสัตว์ เช่น ชามตราไก่ จะมีความโดดเด่นเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของผลิตภัณฑ์เซรามิกจากลำปางอยู่แล้ว หรือเรื่องราวทางพุทธศาสนาบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทเครื่องสักการบูชาจะเป็นที่นิยมสำหรับผู้บริโภคเฉพาะกลุ่ม

ผลด้านการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารพบว่าได้ลวดลายดอกไม้ดั้งเดิมที่ผ่านการคัดเลือกเพื่อนำไปออกแบบลวดลายใหม่จากทางทีมผู้วิจัย ช่างทำโคมล้านา

และผู้ประกอบการเซรามิกมีจำนวน 10 ราย สำหรับการนำไปออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารดังนี้

1. ลายกระจังสี่แฉกเป็นลายดอกที่มีโครงสร้างเป็นรูปสามเหลี่ยมหน้าจั่วหรือทรงดอกบัวมีความหมายทางพุทธศาสนา คือ ความปิติ ความสงบ และความสุขสบายใจ จึงเป็นที่มาของแนวทางการออกแบบโดยใช้สีเพียง 2 สี คือ สีขาวและสีน้ำเงิน คุณแล้วให้ความรู้สึกเรียบง่าย สงบดังภาพที่ 1 (Figure 1)

Figure 1 Four-pointed Floral Pattern

2. ลายดอกบัวจุ่มสองชั้นเป็นลายดอกที่อยู่ในกลุ่มดอกบัว ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของคุณงามความดี จากลายต้นแบบคือดอกบัวที่อยู่รวมกันเป็นกลุ่ม 2 ชั้น พอนำออกแบบลวดลายใหม่จึงใช้สีสดใสเพื่อแยกลายดอกบัวให้มีความชัดเจน รวมถึงแบ่งชั้นสลับกับดอกบัวเพื่อแบ่งระยะสายตา ดังภาพที่ 2 (Figure 2)

Figure 2 Two-tiered Group Lotus Pattern

2. ลายดอกจำปาเป็นลายดอกที่มีความหมายมงคลเนื่องจากมีความเชื่อว่าต้นจำปาจะเป็นต้นไม้ตรีสรูของพระพุทธเจ้า และจากรูปทรงที่มีลักษณะเฉพาะ จึงใช้จุดเด่นของรูปทรงจัดวางเรียงสลับกัน โทนสีวรรณะเย็นได้แก่เหลือง ฟา น้ำเงิน และเขียว เพื่อให้รู้สึกสบายตา ดังภาพที่ 3 (Figure 3)

Figure 3 Champac Flower Pattern

4. ลายดอกบัวหลวงซ้อนกลีบเป็นลายดอกที่มีความสำคัญยิ่งในพระพุทธศาสนา ทั้งสัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องโดยตรงสำหรับการบูชาพระรัตนตรัย อันได้แก่ พระพุทธรูป พระธรรม และพระอริยสงฆ์ สำหรับแนวทางการออกแบบจะใช้ทั้งลายดอกที่มีความละเอียด และตัดทอนรายละเอียดจนเหลือแต่รูปทรง รวมถึงการใช้โทนสีม่วงไล่เฉดให้ความรู้สึกอบอุ่นดังภาพที่ 4 (Figure 4)

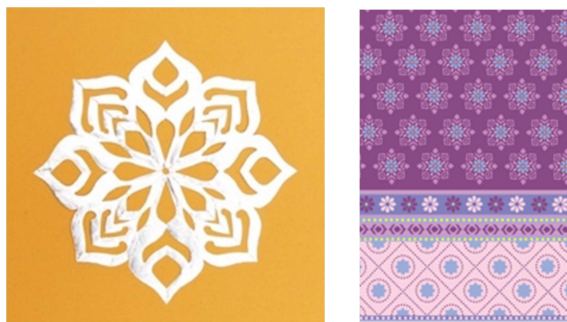

Figure 4 Overlapping Petal Nelumbo Lotus Pattern

5. ลายดอกลีลาวดีเป็นลายดอกที่มีท่วงท่าสวยงาม อ่อนช้อย แนวทางออกแบบจึงใช้สีสดใส แบ่งลายเป็นหลายขนาดแตกต่างกันและมีทั้งการใช้ลายดอกแบบสมบูรณ์ กับแบบเลือกเฉพาะตัวดอกภายใน โดยมีพื้นหลังเป็นสีเข้มเพื่อช่วยให้ลายดอกมีความโดดเด่นมากยิ่งขึ้นดังภาพที่ 5 (Figure 5)

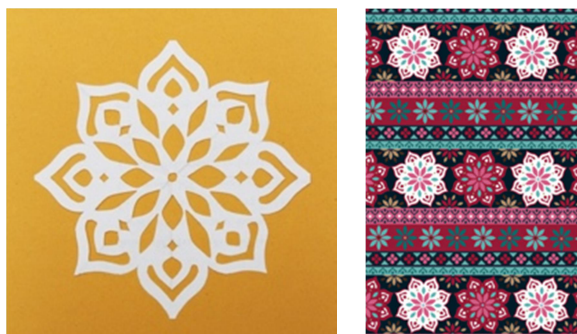

Figure 5 Frangipani Flower Pattern

6. ลายดอกสร้อยแปดแฉกเป็นลายดอกที่มาจากตระกูลไม้เถาตัวดอกมีขนาดเล็กมาก แนวทางออกแบบลวดลายจึงใช้วิธีจัดแบ่งพื้นที่ให้แต่ละดอกวางอยู่ในช่อง สลับลายเหลื่อมกันไปมา นอกจากนี้ใช้เส้นโค้งล้อมกรอบแต่ละดอก และใช้โทนสีฟ้าเป็นหลักเพื่อให้ดูกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันดังภาพที่ 6 (Figure 6)

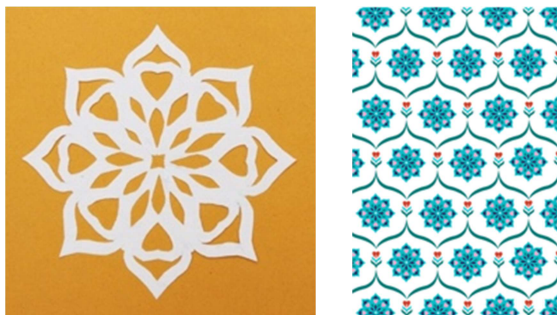

Figure 6 Eight-pointed Goldenrod Flower Pattern

7. ลายดอกตัวเป็นลายดอกที่สื่อถึงความเข้มแข็ง อดทน เนื่องจากดอกตัวเป็นดอกที่ทนต่อสภาพอากาศแห้งแล้งได้ดี เพื่อสื่อถึงความเข้มแข็ง แนวทางการออกแบบจึงใช้การจัดวางแบบตารางที่มีช่องว่างขนาดเท่า ๆ กัน แต่เปลี่ยนเป็นใช้มุมแหลมเพื่อสร้างความน่าสนใจ และใช้โทนสีน้ำเงิน ซึ่งมีความหมายของความหนักแน่น อดทนดังภาพที่ 7 (Figure 7)

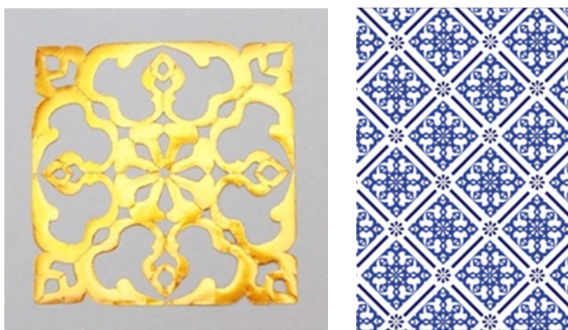

Figure 7 Crotoxylum Formosum Flower Pattern

8. ลายดอกเอื้องสามปอยหลวงเป็นลายดอกที่รูปทรงมีลักษณะเฉพาะ ทรงสามเหลี่ยมสื่อถึงความแข็งแรง มั่นคง ประกอบกับความหมายของดอกที่สื่อถึงความอดทน เพราะดอกเอื้องสามปอยหลวงมีระยะเวลาที่ดอกบานได้นาน รวมถึงส่งกลิ่นหอมไประยะไกล สำหรับแนวทางการออกแบบจะใช้รูปทรงสามเหลี่ยมของลายประกอบบน-ล่าง เน้นลวดลายสีเข้มแต่พื้นหลังสีอ่อนดังภาพที่ 8 (Figure 8)

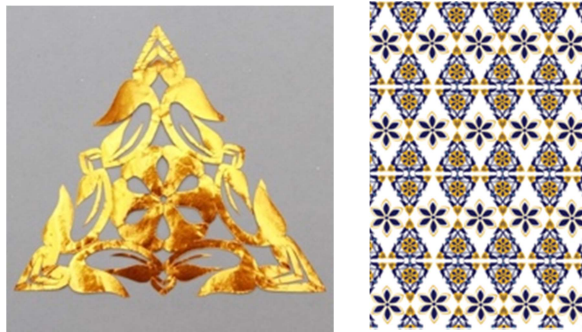

Figure 8 Sampoiluang Orchid Flower Pattern

9. ลายดอกเอื้องคำมอนไซ้เป็นลายดอกที่มีความหมายทางพุทธศาสนาในการใช้ใส่พานดอกไม้ถวายพระเนื่องจากมีสีมงคลเช่นเดียวกับจีวรของพระสงฆ์ แนวทางการออกแบบจึงเน้นสร้างจุดเด่นตรงลายดอกที่มีความละเอียด จัดวางองค์ประกอบแบบคว่ำ-หงายสลับกันไปมา เว้นระยะห่างของลายเพียงเล็กน้อยดังภาพที่ 9 (Figure 9)

Figure 9 Dendrobium Densiflorum Orchid Pattern

10. ลายดอกบัวตองเป็นลายดอกที่สื่อถึงความเข้มแข็ง อดทน เนื่องจากดอกบัวตองเป็นดอกไม้ที่ออกดอกในช่วงฤดูหนาว สามารถทนต่อสภาพอากาศเย็นและแดดจัด แนวทางการออกแบบจึงเน้นไปที่โทนสีที่สื่อถึงฤดูหนาว ได้แก่ สีฟ้า สีขาว และสีน้ำตาล ตลอดจนการวางลายที่คล้ายกับเกล็ดหิมะดังภาพที่ 10 (Figure 10)

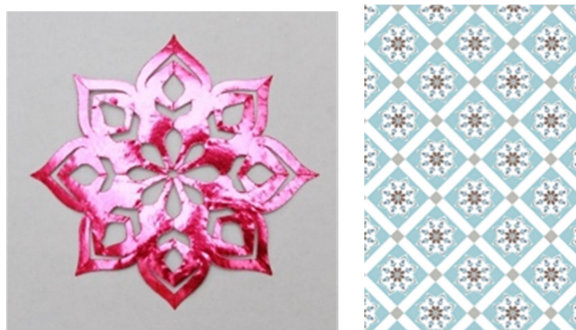

Figure 10 Mexican Sunflower Pattern

หลังจากได้ลวดลายที่จะนำมาใช้บนผลิตภัณฑ์เซรามิกแล้ว ประเภทของงานเซรามิกที่ทีมวิจัยได้ทำการทดลองนำไปจัดวางบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทต่าง ๆ ทั้งผลิตภัณฑ์ชุดภาชนะอาหารและผลิตภัณฑ์ประเภทของตกแต่งบ้าน พบว่าผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารมีความเหมาะสมที่สุด เนื่องจากเมื่อนำลายที่ได้มาทำเป็นผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุด ซึ่งประกอบด้วยชิ้นงานที่มีลักษณะรูปทรงที่หลากหลาย จะมีความสวยงามมากกว่าการนำไปทำในผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชิ้นเดียว โดยใช้เทคนิคงานรูปลอกเซรามิกสีบนเคลือบ (over glaze decal decoration) เพื่อคงความละเอียดของสีและลวดลายจากการสอบถามกลุ่มตัวอย่างผู้ประกอบการเซรามิก ได้มีความเห็นไปในทิศทางเดียวกันว่าผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร ได้แก่ จาน ชาม ช้อน และแก้วน้ำ จะเข้าถึงกลุ่มผู้บริโภคได้ง่ายกว่าผลิตภัณฑ์ประเภทอื่น ดังเช่นการจำลองการนำลวดลายโคมล้านนาที่ออกแบบแล้ว มาจัดวางลงบนผลิตภัณฑ์เซรามิกดังภาพที่ 11 (Figure 11)

Figure 11 Ceramic product using Lanna lamp pattern design

อภิปรายผล

จากแนวทางการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกจากลายดั้งเดิมของโคมล้านนา จังหวัดลำปาง ในด้านการศึกษาข้อมูลความเป็นมาของโคมล้านนาในจังหวัดลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ลวดลายดั้งเดิมที่ค้นพบมาจากรูปทรงธรรมชาติเป็นหลักและเป็นสิ่งที่พบเห็นได้ในชีวิตประจำวัน เช่น ดอกไม้ สัตว์ หรือพุทธประวัติ โดยนำมาวาดเป็นแบบร่างก่อน ซึ่งจะมีเอกลักษณ์เฉพาะของช่างตัดลายแต่ละคนถึงแม้เป็นดอกไม้ชนิดเดียวกัน แต่เมื่อนำมาร่างแบบผูกลายแล้วตัดทำให้เวลาลอกสีกระดาษออกมาแล้วจะได้ลายที่ไม่เหมือนกัน จากนั้นนำไปประกอบลงบนตัวโคมล้านนารูปทรงต่าง ๆ สำหรับนำไปใช้แขวนใส่ข้างโคมบูชาตามพระธาตุเจดีย์ แขนงไฉ่น้ำวิหาร กลางวิหาร หรือแขวนประดับตกแต่งตามอาคารบ้านเรือนเพื่อความสวยงามและบ่งบอกถึงความเป็นเอกลักษณ์ของล้านนา สอดคล้องกับงานวิจัยของ Prarom (2011) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์พื้นถิ่นเพื่อออกแบบลวดลายบรรจุภัณฑ์และผลิตภัณฑ์สำหรับกลุ่มทอผ้าบ้านหนองบัวจังหวัดน่าน ที่นำวิถีชีวิต เรื่องราวของชุมชนไทลื้อมาถ่ายทอดโดยการศึกษาเรื่องของวิหารวัดหนองบัว จิตรกรรมฝาผนังวิหารวัด และบ้านโบราณ ผ่านการนำมาออกแบบลวดลายที่ยังคงความเป็นอัตลักษณ์ของพื้นที่นั้น นอกจากเพื่อเป็นการส่งเสริมการขายแล้ว ยังเป็นการเผยแพร่เรื่องราวของชุมชนให้เป็นที่รู้จักด้วย ซึ่งเป็นแนวทางการดำเนินเชิงธุรกิจของกลุ่มอาชีพพัฒนา

ชุมชนที่ใช้สิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นสินค้าที่ส่งเสริมความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนต่อไป (Community Development Department, 2000)

การเก็บบันทึกผลผลิตดั้งเดิมของโคมลันนาและแนวทางในการออกแบบลายใหม่ที่ประยุกต์มาจากลายดั้งเดิมเป็นคู่มือการตัดลายโคมลันนาแบบดั้งเดิมของจังหวัดลำปาง นอกจากนี้ยังแทรกเรื่องราวประวัติความเป็นมาของโคมลันนา ลวดลายบนโคมลันนา รวมถึงความหมายของลวดลายเพื่ออนุรักษ์ลายเดิมไว้ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษาต่อไป ซึ่งถือเป็นเรื่องสำคัญในการทำความเข้าใจถึงประวัติความเป็นมาของสิ่งที่มีมาแต่อดีต ก่อนนำไปพัฒนาเป็นรูปแบบใหม่ต่อไป โดยแนวทางในการออกแบบลวดลายใหม่นั้นยังคงลักษณะลวดลายเดิม แต่ใช้การจัดวางลาย การใช้สีเส้นที่สดใสดึงดูดความสนใจแก่ผู้พบเห็น และกำหนดผลิตภัณฑ์ให้ชัดเจน จะทำให้กระบวนการออกแบบมีความร่วมสมัยนั้นเป็นการทำงานที่มีระบบขั้นตอนที่แน่นอน มีความสอดคล้องสัมพันธ์ตามวัตถุประสงค์ที่วางไว้ (Pakdeesuan, 2010)

การออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารจากลวดลายดอกไม้ทั้ง 10 แบบที่ผ่านการคัดเลือกมานั้น มีลักษณะรูปทรงที่มีความเหมาะสมในการนำมาจัดวางบนภาชนะอาหาร กล่าวคือเป็นรูปทรงเรขาคณิตที่สามารถดัดแปลงขนาด รูปร่างโดยที่ลวดลายไม่ผิดเพี้ยน อีกทั้งยังได้คำนึงถึงหลักการออกแบบที่มุ่งเน้นทางด้านประโยชน์ใช้สอยแล้ว การออกแบบที่มีเอกลักษณ์สีสันสดใส ย่อมส่งผลในด้านความพึงพอใจต่อผู้บริโภคเช่นเดียวกัน นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร จัดเป็นสิ่งของเครื่องใช้ที่มีความจำเป็นในชีวิตประจำวัน ปัจจุบันโรงงานเซรามิกได้มีการพัฒนาชิ้นงานให้มีหลากหลายรูปแบบ เมื่อนำมารวมกับการออกแบบที่มีเอกลักษณ์โดดเด่น ทำให้ผลิตภัณฑ์เซรามิกก็ได้รับความสนใจจากผู้บริโภคเป็นอย่างมาก (Piemdaeng, 2004) การออกแบบในงานผลิตภัณฑ์ที่มีความหลากหลายของรูปทรง แต่ทำเป็นชุดเดียวกันทั้งหมด จะทำให้ผู้บริโภคมีความต้องการซื้อมากขึ้นเนื่องจากมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (Lakkham, 2002)

นอกจากนี้จากการดำเนินการวิจัยได้ค้นพบปัญหาและอุปสรรค สามารถสรุปได้ดังนี้คือการค้นคว้าข้อมูลในการทำลายดั้งเดิมของโคมลันนายังไม่มีเป็นหนังสือ ตำรา หรือเอกสารที่ชัดเจน จึงใช้วิธีการรวบรวมเนื้อหาดังกล่าวจากการสัมภาษณ์และสังเกตวิธีการทำงานของช่างทำโคมลันนา การออกแบบลวดลายใหม่ต้องใช้กระบวนการคัดเลือกหลายครั้งเพื่อให้ได้ลายที่ยังคงรูปแบบดั้งเดิมไว้แต่ดูมีความทันสมัยมากขึ้น และผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร จะต้องคัดเลือกขนาดให้มีความเหมาะสมในการผลิตเป็นชุดรวม เมื่อนำมาอยู่ด้วยกันแล้วดูไปในรูปแบบเดียวกัน

สรุปผลการวิจัย

แนวทางการออกแบบลวดลายบนผลิตภัณฑ์เซรามิกจากลายดั้งเดิมของโคมลันนา จังหวัดลำปาง ด้านการศึกษาข้อมูลความเป็นมาของโคมลันนาในจังหวัดลำปางตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันจะทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาทั้งจากเรื่องราว ความหมายของลวดลายดั้งเดิม รวมถึงรูปทรงของโคมลันนาที่มีความหมายแฝงอยู่ นำมารวบรวมในรูปแบบของคู่มือการทำโคมลันนาลำปาง จากนั้นนำลวดลายที่มีอยู่จำนวน 120 ลายมาคัดเลือกสำหรับนำมาออกแบบลวดลายใหม่เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มจากต้นทุนทางวัฒนธรรมที่มีในท้องถิ่น โดยทดลองนำมาออกแบบใหม่จำนวน 10 ลาย จากลวดลายประเภทดอกไม้ เพราะเป็นลวดลายสากล สามารถสื่อความสวยงามให้กับกลุ่มผู้บริโภคได้มากกว่าลวดลายดั้งเดิมประเภทอื่น และการเลือกผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหารเป็นสื่อในการนำเสนอลวดลาย

เนื่องจากเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีวัตถุประสงค์ในการใช้ที่ชัดเจน มีหลากหลายรูปแบบ ทั้งยังสามารถใช้เป็นของที่ระลึกที่แสดงออกถึงความเป็นเอกลักษณ์ในท้องถิ่น นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์เซรามิกยังถือเป็นของฝากที่ขึ้นชื่อของจังหวัดลำปางอย่างหนึ่งการนำลายโคมล้านนาแบบดั้งเดิมมาออกแบบประยุกต์เป็นลายใหม่ให้สอดคล้องกับผลิตภัณฑ์เซรามิกประเภทชุดภาชนะอาหาร นอกจากจะเป็นการเผยแพร่ลายโคมล้านนาของจังหวัดลำปางแล้ว การนำต้นทุนที่มีทางวัฒนธรรมมาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านผลิตภัณฑ์เซรามิกที่มีความหลากหลาย ถือเป็นการสร้างจุดเด่นที่แสดงถึงอัตลักษณ์วิถีชีวิตชุมชน เพื่อให้เป็นสื่อทางวัฒนธรรมร่วมสมัยอีกด้วย

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยโดยใช้ทุนส่วนตัว ทางผู้วิจัยขอขอบพระคุณ “พ่อครูศรีทน” (คุณมณฑล ปินตาสี) ช่างตัด-ต่อลายโคมแบบดั้งเดิมของจังหวัดลำปางสำหรับข้อมูลเกี่ยวกับการนำลวดลายดั้งเดิมจากต้นทุนทางวัฒนธรรมในท้องถิ่น มาสร้างมูลค่าเพิ่มผ่านกระบวนการออกแบบสร้างสรรค์ และมหาวิทยาลัยราชภัฏลำปางที่ให้ความสนับสนุนด้านข้อมูลและสถานที่ในการดำเนินการวิจัย ทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

- Community Development Department. *Conduction Business Format of Community Development group*. Bangkok: Power print, 2000.
- Family B. *Lampang*. Bangkok: B-Wow, 2015.
- Lakkham N. *Production Management and Operations*. Bangkok: Se-Education, 2002.
- Leesuwan W. *folkArts and Crafts*. Bangkok: Pim-Lak, 2004.
- Leksukhum S. *Northern Thai Art: Hariphunchai – Lanna*. Bangkok: Mueang Boran, 2012.
- Payomyong M. *Lann-na Twelve months tradition*. Chiang Mai: Saw-Subkarnpim, 2012.
- Pakdeesuwan S. Madmee Silk Design of Mahasarakam province in the Contemporary Culture Context. *Chophayom Journal*. 2010; 21: 17-35.
- Piemdaeng W. *Decorating Ceramics with Ceramic Stickers*. Bangkok: Odeon Store, 2004.
- Prarom S. Studying local identity for designing patterns of packages and products for Ban Nongbua Weaver Group. *Academic Journal of Nawroz University*. 2011; 2: 25-34.
- Siriwatchakul N. *Handiart Horse-carriage Land Lampang People Wisdom*. Bangkok: Odeon Store; 2007.
- Udorn P. *4.0 Phenomenal Business on a New Road*. Bangkok: Matichon, 2017.